

mélyebb beletekintés. A hittan apologétikus jellegének ez erőteljes kidomborítása folytán Haering könyve korszerű és aktuális, melyből nemcsak tanulni, de épülni is lehet.

Sz. M.

Haering, Th.: Das christliche Leben (Ethik). Zweite Auflage. 4—5 Tausend. Calw & Stuttgart (Calwer Verlagsverein) 1907. 464 lap. Ára kötve 7.50 márka.

Méltó társa és kiegészítője a fentebb ismertetett dogmatikájának. Az irodalmat itt is mellőzi. E helyett utal Luthardt és Hermann etikájára és Schultz, Kirn és Reischle vezérfonalára. Utóbbihoz áll legközelebb. Az első kiadással szemben behatóbban és határozottabban fejtegeti Nietzsche és az eudämonizmus etikáját; mélyebben kutat a lelkiismeret, az erkölcsi törvény s a szabadság kérdésében; pontosabban körvonalozza az evangélikus s a katolikus ethika közötti különbséget; gyakorlatiasabb érzéssel ismerteti a kötelesség és hivatás, a bűnbocsánat és megtérés ethikai procezzusát, s tárgyalásainak körébe vonja a család, művészet, forradalom és büntetőjog kérdéseit. Erős írásbeli alapja mellett sem felejtkezik meg a modern élet követelményeiről, a mennyiben jól ismeri és meggyőzően méltatja a szocziáethika s a kulturprobléma jelentőségét.

Ethikája is bevezetésből, alaposztó vagy apologétikai részből és a tulajdonképeni rendszerből áll.

Bevezetésében közelebről az ethika nevével, a bölcséleti s a theologiai erkölcsstan egymáshoz való viszonyával s a beosztással foglalkozik. Jól mondja, hogy napjainkban a keresztyén erkölcsstant is apologétikai alapon kell felépíteni.

Következétesen sürgeti a hit és az élet elválaszthatatlan egységét, a melyben a hitbizonyosság a dogmatikának záróköve és az etikának kiinduló pontja, míg viszont az eskatológia mindkettőnek betetőzése.

Ethikai rendszerének alapvető vagy apologétikai része „A keresztyén erkölcsstan és annak ellenei“ címet visel, a melynek hármas tárgya az erkölcsstan alapfogalmai, annak ellenesei és sajátos igazsága. Az alapfogalmak között behatóan foglalkozik az erkölcsiség értékét, tartalmát, alakját, eredetét, és érvényét illető kérdésekkel. Erkölcsi cselekvőségnek mondja a célok, szabályok és motivumok szerint való cselekvést, a melynek lényege a természeti vagy érzéki lét felett való uralom s az Isten iránti tisztelet és bizalom (V. ö. Kantnál „a gyakorlati ész“ világát). További jellemző sajátossága lényegét, eredetét és érvényét tekintve annak „kategorikus imperatívus“ jellege s a kulturától való sajátos különbsége.

Majd a keresztyén erkölcsan elleneinek ismertetésére tér át s itt találó vonásokkal rajzolja meg Nietzsche „Übermensch“-je képében a modern egoista, altruista, evoluzionista, pozitivist, peszszimista etikát. Kár, hogy Wundt etikájának beható ismertetése mellett egészen megfejtkezett Paulsen berlini tanárnak a keresztyénség világnézetéhez legközelebb járó „ethikai rendszeréről“.

Az apologétikai rész utolsó szakasza „a keresztyén erkölcsan igazsága“ címet visel, a melyre viszont az ő lényegének helyes meghatározása vezet. A keresztyén jó cselekedetnek legfőbb célja az istenországának az Isten s az emberszeretet motivumából eredő önkénytes megvalósítása. Ez teszi a keresztyén cselekedetnek specifikus különbségeit az antik ethika (Platon és Aristoteles) meghatározásaival szemben. Majd rátér a lelkiismeret és a szabadság lényegének meghatározására, s előbbinél egészen helyesen utal annak empirikus és idealista meghatározása közötti lényeges különbségre. A lelkiismeretnek legtökéletesebb foka úgy alakilag, mint tárgyilag a keresztyén lelkiismeret, a melynek legfőbb elve az istenfűség s a szabadságnál a keresztyén ember szabadsága (v. ö. Pált és Luthert). Ugyancsak mélyreható fejtegetésekkel találkozunk az erkölcsiség és a vallásosság egymáshoz való viszonyánál, a hol találóan ismerteti az ú. n. vallástalan etikát, az újabb kulturethikai mozgalmakat s a specifikus keresztyén erkölcsiség és vallásosság egymáshoz való viszonyát. Jól mondja, hogy az eddig kifejlődött ethikai rendszerek egyike sem közelítette meg a keresztyén egyén s a keresztyén társadalom ideálját, a melynek célja az istenországának folytonos és fokozatos megvalósítása a földön. A keresztyén istenhit vallásos érzelmének köszöni a keresztyén erkölcsan minden más ethika fölött való fölényét és tisztaságát. Vallásos gyökereiben rejlik ereje és céljáról és hatásáról való közvetlen bizonyossága.

Maga a tulajdonképeni erkölcsani rendszer önkénytelenül is három részre oszlik, a melynek elseje a keresztyénség erkölcsi jó lényegéről, s aztán annak a keresztyén személyiségben (individuális ethika) és emberi társas közösségi életben (szociális ethika) való megvalósításáról szól. A keresztyén erkölcsi jót tárgyaló részt megelőzőleg találóan ismerteti a katolikus és protestáns erkölcsan alapvető különbségeit s az evangélikus erkölcsan írásbeli alapjait. A katolikus erkölcsan hierarchiai egyházi jellegénél fogva nomisztikus és legális jellegű ethika, mely végső elemzésében a személyes akaratélet megsemmisülésére vezet. Az evangéliumi morál a szabadságból eredő érett erkölcsiség megvalósítását célozza mind az egyéni, mind a társadalmi életben egyaránt. A személyes ethikai erők ez erőteljesebb kifejlődése szűli a protestáns országok érettebb kulturáját és magasabb civilizációját, s a katolikus társadalmak elmaradottsága (Németország—Anglia, — Spanyol- és Olaszország).

Az evangélikus keresztyén ethika egyetlen alapelve a Krisztus, mely alapelvől nyerjük a legfőbb jót: istenországát s a legfőbb törvényt és indokot: az isten- és emberszeretet parancsát. Ez magyarázza meg egyszersmind a keresztyén személyi és a keresztyén társadalmi élet sajátos lényegét, mely igaz valója szerint szeretet-élet, szeretetközösség.

Különösen gazdag és értékes a munkának szociálétkikai része, a melyben a keresztyén erkölcsiség világánál világítja meg a házasság és a család, a barátság, a gazdasági élet, a tudomány és művészet, s az állam és egyház intézményét s folytonos összefüggésben tárgyalja a keresztyén egyéni és társadalmi életet. S a mint az államnál nem kéri el gondos figyelmét a halálbüntetés, a népjog s a politika és morál kérdése, úgy viszont az egyháznál sem mellözi a szervezeti kérdések mellett annak benső életmunkásságát a belső és külső misszióiban s az evangelizáció áldásos műveiben. Éles megfigyelő és ítélőképessége a lelkipásztori gondozás kérdéseiben is kitűnik s művének egyik igen szép részlete a „jó lelkipásztorról“ szól.

Ritkán olvastunk két olyan szervesen összefüggő rendszeres művet, mint Haering dogmatikája és ethikája, melyek a keresztyén hit és a keresztyén élet szerves egységét ily következetesen és világosan tüntetnék ki. Ebben a tekintetben szerző mindkét műve nagyon tanulságos és nagyon korszerű.

Sz. M.